

(Särtryck ur Svenska Dagbladet.)

Förra sommarens döds- olycka i Pårtefjällen

Av

Professor AXEL HAMBERG

STOCKHOLM
SVENSKA DAGBLADETS TRYCKERI

Under denna rubrik*) har konsistorie-notarien Albert Carlgren i Luleå återupplivat en olyckshändelse, som för ungefär ett år sedan, den 25 sept. 1917, timade i de lapska fjällen, norr om Kwickjock, huvudsakligen i syfte att få utrönt frågan om ansvar och ersättnings-skyldighet. Då författaren offentligen vänder sig till mig för erhållande av vederbörliga förklaringar, ber jag härmed få avgiva sådana.

Jag måste hålla författaren räkning för en viss hovsamhet i formen, även om hans anmärkningar mot mig förefalla beska nog. Dessa grunda sig mestadels på att han fått saken framställd så gott som uteslutande av min motpart. Jag tror ej jag försummat något väsentligt i denna sak, såsom av det följande torde komma att framgå.

Hyddans byggnadsätt.

Först några upplysningar angående observatoriets anläggning. Byggnaden av ett hus på ett så svårtillgängligt ställe som en 1 850 m. hög topp, $3\frac{1}{4}$ mil från närmaste bondgård och 23 mil från närmaste järnvägsstation, var en ganska svårlöst uppgift. Dels på grund av den långa vägen, dels även emedan allt måste bäras upp för bergssidan, måste huset göras möjligast lätt. Jag hittade då på min "patenterade" byggnadsmetod, bestående av en träställning, ut- och invändigt klädd med järnplåt och med luftrummen utfyllda med uppluckrad bomull, som fästes på sådant sätt att den ej kan sjunka ihop. Denna byggnadsmetod var även den bästa tänkbara mot atmosfärierna. Ty genom ytterplåtarna, vilkas kanter lades över varandra och noga kittades, utestängdes den

yttre luften med fuktighet, regn och snö fullkomligt såväl från väggens inre delar som även från rummen. Endast vid fönsterspringorna och genom särskilda ventiler kunde ytterluft intränga. Huru mycket svårare skulle det ej ha varit att hålla ett trähus tätt, då träet alltefter luftens fuktighetsgrad sväller och torkar och alltid lämnar otaliga öppna springor. På ett sådant dimhåljt ställe som Pärtetjäcko skulle träets porer även snart ha sugits fulla med vatten, som frusit och fördärvat träets goda värmeisolerande egenskaper.

Hr Carlgren undrar om ej den mellan plåtarna liggande bomullen tovat sig av fukt. Härpå kan svaras, att genom ytterplåtarna kan ingen fukt komma in. Däremot vore tänkbart, att mellan innerplåtarna fukt skulle kunna inkomma till bomullen från rummen, om luften därstädes är mycket fuktig, ty dessa plåtar äro ej kittade. Under de första observationsåren 1914 och 1915 torde man hava åtnöjt sig med mycket liten luftväxling, varför luften nog i allmänhet var mycket fuktig. På sommaren 1916, eller 5 år efter hyddans uppförande och sedan den i två år varit kontinuerligt bebodd, öppnade jag inifrån just flera avdelningar såväl i taket som i väggarna för att undersöka bomullen. Det visade sig, att denna var fullkomligt torr. Hr Carlgrens misstanke är sålunda alldeles ogrundad.

Hr Carlgren uppgiver, att hyddan skulle vara kall och trång. Ja, inte är den kallare än en trähydda med lika tjocka, d. v. s. 10 cm. tjocka väggar, tvärtom. För övrigt misstänker jag, att alla hyddor under den lappländska vintern, i synnerhet vid stormigt väder, förefalla kalla, om man ej ständigt eldar. Efteråt kan sägas, att det varit bättre, om bomullsskiktet hade varit tjockare än 10 cm. Jag tror dock ej att dessa hyddor äro kallare än andra hus. Till värmen bidraget även den omstän-

*) Svenska Dagbladet 5 okt. nr 268 B Stockholmsupplagan. — Se även "En vetenskapens martyr" i Turistföreningens årsskrift 1918.

digheten, att rummen äro små, enbart genom kroppsvärmen uppvärmas de avsevärt, och detta är av vikt, då såsom på Pärtetjäcko knappt annat bränslematerial än fotogen finnes att tillgå. Visst är hyddan trång, den lämnar dock för två personer ungefär dubbelt så stort utrymme som t. ex. den svenska övervintringsexpeditionen vid sydpolarlandet 1902—1903 för sina sex deltagare. Naturligtvis skulle det ha blivit bekvämare om hyddan kunnat vara större och jag har även umgåtts med planer att utvidga den men blev av sjukdom hindrad i detta uppsåt.

Någon väsentlig anmärkning kan ej göras mot hyddan, och byggnadsmetoden är för ändamålet oövertärlig. Hade hyddan gjorts av trä, hade den antagligen måst göras mindre, kallare eller också aldrig kommit upp, och om den verkligen kommit på sin plats, så hade den förmodligen vid detta laget varit nedbrunnen. Jag minnes mycket väl när hyddan byggdes 1911, att man i Kvikjock stod nästan handfallen inför detta otroliga faktum, att ett hus reste sig på den höga toppen, och en karl som följande år besökt densamma, utbrast, full av entusiasm: "Det var en bussig hydda." Sedan dess tycks emellertid pretentionerna ha högst betydligt ökat. Faktiskt kan emellertid för ändamålet rationellare byggnadsmetod icke erhållas.

Avlöningarna.

Vad tjänstemännens avlöning beträffar, så torde den ej vara så dålig, att allmänhetens uppmärksamhet särskilt kan behöva påkallas. Jag har föreslagit löneförmåner av samma storleksordning, som på den lärda banan i motsvarande ställning är bruklig. Till tjänsterna har endast varit meningen att engagera hurtiga unga män, som studerat fysik, men ännu ej avlagt de högsta examina. Motsvarande ställning vid universiteten ha amanuenserna, och deras arvoden variera i Uppsala mellan 800 och 1500 kr. pr år, en enda har 2500 kr. Docenterna inom medicinska och filosofiska fakulteterna hava alla doktorerat, likväl är deras avlöning vid docenttjänstgöring endast 2500 kr. (genom s. k. docentstipendium). Om nu observatorns och assistentens löner på Pärtetjäcko kommit att fastställas till 2400 resp. 1680 kr. pr år, så borde det väl ej vara att klaga på, då tjänstemännen dessutom hava rätt att publicera observationerna i eget

namn och icke ha några utgifter för bostad och brännmaterial (fotogen). Under 1917 och 1918 ha tjänstemännen dessutom åtnjutit statstjänarens allmänna krigstidstillägg, och observatorns lön har i år uppgått till omkring 300 kr. pr månad eller 3500 kr. pr år. Det har även visat sig att flera av tjänstemännen av sparsammare läggning icke behövt så stor lön för sina utgifter, utan efter slutad tjänstgöring haft en bra slant sparad samt att flera även velat stanna 2 eller 3 år, vilket jag emellertid för avslutandet av deras universitetsstudier i allmänhet ej ansett lämpligt och därför ofta avrätt, ehuru det varit till nytta för observatoriet.

Hantlangarens lön bestämdes även enligt normer, som kunde anses brukliga för personer i hans ställning. Han hade 1914 125 kr. i månaden, men har hans avlöning successive höjts något. Den hantlangare, som bar skulden till olyckan med Hofling, hade begärt 5 kr. om dagen och fick det. Denna avlöning kan för sommaren 1917 ej sägas vara så synnerligen låg, om man tager i betraktande, att han med bibehållen lön kunde påräkna en dag ledig i veckan och vid ihållande mycket dåligt väder flera. Han tog sig emellertid oberoende av vädret regelbundet flera och lönen pr arbetsdag blev då i proportion därtill högre. I år har hantlangaren — tack vare krigstidstilläggen — haft en daglön av kr. 7—7.50. Det medgives att detta är mindre än den dagpenning, som i slutet av innevarande sommar i allmänhet givits i ifrågavarande trakt av Lappland. De höga avlöningarna på 10 à 12 kr., som förekomma, gälla dock nästan uteslutande kortvarigare tjänstgöring, under det den för hantlangaren på Pärtetjäcko i allmänhet avser helt observationsår. Vidare torde hr Carlgren medgiva, att det faller sig litet svårt för en institution, vars ekonomi grundar sig huvudsakligen på statsanslag, som måste begäras två år, innan det användes, att följa med i sådana våldsamma stegringar på arbetslöner som de nuvarande. Som bekant äro kropparbetarnas lönepretentioner för närvarande lika obegränsade som affärsmännens vinstbegär, varför deras löner också oupphörligen blivit höjda, någon höjning i tillnärmelsevis samma skala har ej kommit vetenskapens mindre pockande tjänare till del. Därför har man också på sistone varit nödsakad att ge hantlangaren ungefär lika mycket som vetenskapsmän-

nen, trots det att den förre har ofantligt mycket mindre att göra än de senare.

Kostnaderna för observationernas vidmakthållande voro avsedda att betalas av staten. Det var dock ingalunda lätt att få ett sådant anslag; dels därför, dels även emedan en viss sparsamhet med statens medel torde vara principiellt önskvärd, har ej mera begärts än som svarade mot de utgifter man på förhand visste och kunde i siffror angiva. För oförutsedda utgifter begärdes endast 175 kr. Det var min mening att, i den mån det visade sig omöjligt att hålla utgifterna inom ramen för statsanslaget, själva tillskjuta nödvändiga belopp, vilket också skett. De oförutsedda utgifterna (inklusive prisförhöjningar och löneökningar) visade sig snart bli en betänkligt hög utgiftspost, varför mitt eget bidrag snart uppgick till omkring hälften av statsanslaget, alldeles oberäknat omkostnaderna för anläggningen i Päre. Statens hela bidrag för 4 års observationer uppgår emellertid i runt tal till 30 000 kr. och totalsumman utgifter för samma tid stiger sålunda till den aktningssvärda summan av bortemot 45 000 kr. Jag tror knappt hela saken är värd mera, och under sådana förhållanden må det vara ursäktligt, att jag ej visat den grandiosa rundhänthet, som man enligt hr I. N. Gustafssons framställning tycks ha väntat sig i trakten. Ju större slöseri, ju bättre, tänker man nog där. Jag tycker dock, att de sista dagarnas under rättelser om statens enorma skuldbörda och kapitalransoneringen borde vara en maning att ej i onödan beskylla folk för njugghet. Var och en har fått, vad han skulle ha och ofta nog mera därtill. Hantlangaren har fått precis den dagpenning som han föresitt tillträde i början av maj 1917 begärde och någon anhängan om påökning har varken framställts av honom eller någon hans förespråkare. Och då observator Hofling var mycket missnöjd med hantlangaren och skrev att denne var betydligt överbetald, så hade jag naturligen ingen anledning att ge honom högre avlöning än han begärde.

Hantlangaren och ansvaret.

Det är ej sanning, att hantlangaren redan den 1 juli sagt upp sin plats, detta skedde först i slutet av månaden att

gälla från 1 augusti. Att anledningen till uppsägningen skulle vara den dåliga avlöningen hade jag ingen tanke på, då Hofling ansåg avlöningen för hög i förhållande till arbetsprestationen. Att hantlangaren likväl stannade ända till 18 sept. bör visserligen räknas honom till förtjänst, men kan ej ursäktas den lojhet, varmed han skötte sina plikter och som sedan kostade Hofling livet.

En av tjänstemännen från åren 1915—16, som förut lärt känna hantlangaren, anser att denna ovillighet endast var ett försök att framtvunga extra betalning för större bördor. Sålunda: tjänstemännen skulle få halvsvalta, tills extra betalning erbjöds. Denna teori förefaller rätt plausibel och förklarar hantlangarens uppsägning av platsen i slutet av juli, då han märkte, att hans plan ej kunde genomföras. Något slags extra betalning för att han skulle göra sin enkla skyldighet kunde naturligen ej ifrågakomma, men någon antydning i brev till mig under mannens tjänstgöringstid att saken förhöll sig på detta sätt har jag dock ej fått.

Hr Carlgren frågar, varför ej i tid en annan än denne olämplige hantlangare anskaffades och varför han någonsin anställdes, då jag själv ansåg lappar för ändamålet bättre. Svaret är: det fanns ingen annan att få. Och jag tager för givet, att detta berodde därpå, att ingen, som kunde ifrågasättas, trodde sig kunna trivas med det ifrågavarande arbetet. Om det var någon, som var hägad, så kunde han ju anmäla sig till högre avlöning, men något sådant hördes ej alls av. Herr Carlgrens anklagelse att intet gjordes för att skaffa en annan hantlangare är ej riktig. Hofling och jag brevväxlade om saken och jag föreslog trenne personer, med vilka Hofling sedermera inledde underhandlingar. Den ene svarade ej alls, den andre avböjde, den tredje, som var lapp, avböjde ej bestämt, men förklarade sig hindrad före 1 okt. Då kom han emellertid. Ätt genom annons eller brevsändning till lappar söka dessförinnan få en ersättare hade troligen ej lett till önskat resultat. På annons kommer i ett sådant fall som detta en massa anmälningar af fullkomligt odugliga personer, av vilka de flesta helt visst ej ha några som helst förutsättningar att kunna reda sig under de ovanliga naturförhållandena. Lapparna voro knappt åtkomliga pr brev och av

dem skulle nog ingen ha kommit. De behöva en rundlig tid, ett år kanske, innan de kunna besluta sig för en så underlig profession som hantlangieriet på Pärtetjäcko.

Då jag alltjämt var mycket orolig för att något mankemang skulle inträffa i förbindelsen med Pärtetjäcko, skrev jag till Kwickjock och föreslog att någon kvickjocksbo mot betalning pr tur skulle åtaga sig fraktningen till toppen samt frågade, vad man numera begärde för sådana turer; förr hade de betalats med 15 kr. Något svar fick jag dock aldrig. Trots det jag sommaren och hösten 1917 låg sjuk på ett sanatorium, gjorde jag alltjämt allt för den vederbörliga skötseln av observatoriet.

Någon som helst försumlighet från min sida med avseende på upprätthållande av hantlangareskapet på bästa sätt kan ej förebrås mig. Jag kunde för övrigt med anledning av den långsamma postgången, som för brevsvaret krävde omkring 14 dagar, ej följa händelsernas utveckling dag för dag. På grund härav måste tjänstemännen förbli i hög grad beroende av de medmänniskor, som voro dem inom närmaste räckhåll, nämligen kvickjocksborna. Det måste ha varit bekant åtminstone för några av dem, att då hantlangaren den 18 sept. slutade, tjänstemännen på Pärtetjäcko skulle råka i en mycket farlig situation, om ej det av honom utlovade budet från Kwickjock kom på bestämd dag. Ansvar för olyckan ligger sålunda såväl hos hantlangaren som hos kvickjocksborna.

Frågan om reservdepå.

Hr Carlgren frågar, varför ej en reservdepå fanns anordnad. Ja, det framgår ju av min berättelse i Turistföreningens årsskrift och ovanstående. Förut har man nämligen alltid eftersträvat och i allmänhet även haft tillräckligt proviantförråd på observatoriet för att kunna möta en isolering på 14 dagar eller mera. När den olycksalige hantlangaren av sommaren 1917 började sin tjänstgöring den 10 maj, funnos där stora förråd, vilka dock genom hans försumlighet att tillföra tillräckliga nya förråd småningom förtärdes. Sådana hade naturligen alltid bort finnas däruppe och i synnerhet äro sommarmånaderna lämpliga för uppfaktning av reservförråd. Men vår man latade sig ju i stället så grundligt, att tjänstemännen efter en

tid måste leva så gott som ur hand i mun. Hr Carlgren vill emellertid tydligen vända saken möjligast ofördelaktigt för mig och gör anspråk på, att jag själv skulle ha reservförråd upplagda på observatoriet eller nära detsamma. Vad skulle det tjäna till? Med en duglig hantlangare behövs det ej och på hantlangaren av 1917 hade det sannolikt verkat därhän, att han blivit ännu latare och hänvisat till min proviant, så länge den varade. För övrigt har jag endast sorgliga erfarenheter av kvarlämnad proviant, som ej varit inlåst på något särdeles torrt ställe, den blir nästan alltid förstörd. Hela 40 kilo bröd förstördes sålunda vintern 1915—16 genom oförstånd av dåvarande hantlangare.

Beträffande önskvärdheten att ha en reservdepå anordnad nära toppen så får jag meddela, att stationen Pårek just anlades såsom en hjälpstation till Pärtetjäcko och där inrättades ett magasin för proviantens förvaring. Detta tycks ej hr Carlgren vara nöjd med, utan vill ha ett magasin till ännu närmare toppen. Jag finner denna anmärkning löjlig. Det hade väl varit bättre att lägga magasinet på toppen eller bygga ett till i Pårek, där ytterligare utrymme kunde behövas.

Vägmärken och nationalpark.

Tjänstemännen voro av sitt observationsarbete fullt upptagna och det var ej alls meningen, att de, såsom Hofling måste göra, skulle lämna observatoriet före observationsårets slut. Några av tjänstemännen torde även ha vistats hela sitt år vid observatoriet utan att ha lämnat toppen. Det var hantlangaren, som skulle färdas dit och därifrån. Någon särskild fara för tjänstemännen borde sålunda ej ligga däruti, att vägen till Pårek ej var utmärkt på annat sätt än genom snöställningarna och ett fåtal andra märken. Att hitta dit, om man gått den vägen förr, är ej svårt, emär terrängen är öppen och man har god utsikt mot den lilla sjö, där Pårek ligger. Omvänt ser man toppen från Pårek. Att under sådana förhållanden hitta rätt den endast 5/4 mil långa och nästan raka vägen bör ju kunna lyckas för även ett ganska medelmåttigt lokalsinne. I dimma kan det ju vara värre. Alltid bör man dock kunna hitta Pårek från toppen, ty det gäller endast att gå nedåt, tills man kommer mot vattendraget, och sedan följa detta.

tills man kommer fram. I motsatt riktning blir saken värre, om dimman ligger mycket långt ned på fjällsidan, t. ex. ända ned i björkskogen. Det kan då vara svårt eller så gott som omöjligt för den ej särdeles lokalkunnige att finna den rätta toppen. Men i tät dimma hjälper knappt de tätt stående och vitt synliga vägmärken hr Carlgren föreslår. Men, vad skulle de göras utav? Antagligen byggas av lösa stenar, d. v. s. utgöras av s. k. stenrösen.

Då snötäcket vintertiden kan uppgå till meter-tjocklek, måste de byggas ganska höga, omkr. 1 ½ m. Skola de även utgöra medel för säker framkomst i tät dimma, måste de stå ganska tätt, hr Carlgren anger dock ej huru tätt ställda han tänker sig rösena. För verkliga tät dimma är 50 meter ett egentligen alltför stort avstånd. Men även med detta skulle erfordras för hela vägsträckan Pårek—Pärtetjocko omkr. 250 stenrösen av 1 ½ meters höjd. Detta är just ingen småsak. Det bleve en rätt betydande arbetsprestation och utgift. Härtill kommer en sak: området är nationalpark, i vilken det enligt lag är förbjudet att uppföra byggnad, förstöra eller skada fast naturföremål eller ytbildning o. s. v. Visserligen kan k. vetenskapsakademien meddela undantag från denna lag, men huru den skulle ställa sig till en eventuell anhållan om uppförande av en så ofantlig massa rösen inom parken kan ej med visshet förutses. Jag tror man finge bereda sig på avslag. Jag har själv en smula erfarenhet i den vägen. Jag behövde märka upp en väg genom en något villsam björkskog omkring 2 mil nordost om Pårek och anhöll att få skruva eller spika fast målade plåtbitar på träden. Detta avlogs. I stället beviljades målning utanpå nävern, ett ej särdeles varaktigt sätt, som nog måste förnyas vart sjätte eller sjunde år. Textning med yxa vågade jag naturligen ej ens föreslå.

För byggnader, som uppförts, har även särskilt tillstånd måst utverkas. Det går nog an för hr Carlgren att anmärka på att observatoriebyggnaden är för trång, men vetenskapsakademien ser nog ej gärna, att stora byggnader uppföras inom Nationalparken. En större byggnad blir naturligen alltid ett större ingrepp i naturen och kan draga till sig flera besökande, som på ett eller annat sätt kunna förvansa naturen. Vid behandlingen av min ansökan angående huvudbyggnaden

i Pårek, som är omkring 6 meter lång och 3 meter bred, anmärktes, att byggnaden vore i största laget, enär den kunde beräknas rymma ända till 18 personer, därav hälften på vinden, allt beräknat efter normen 2 kvadratmeter per person. Jag ber här att få konfrontera denna beräkning med hr Carlgrens uppgift, att den lika stora observatoriebyggnaden på Pärtetjocko skulle vara för liten för två personer.

För den första akten i olyckan eller Hoflings övernattnings i snön den 22—23 sept., då hans krafter brötos, kunde vägmärken ej spelat någon roll; det var då enligt hans egen uppgift så mörkt, att man ej kunde se mera än ett par meter. Hr Carlgren antyder, att detta ej var enda gången vandringen mellan Pårek och toppen hotat livet. Såvida jag vet utgöras de andra tillfällena även av sådana alltför sent på kvällen började promenader, som slutat med att vederbörande måst övernatta i snön eller åtminstone i det fria till dagningen. Samma äventyr hade inträffat för Hofling ett år före den ödesdigra olyckan och sistlidne observationsår hände det en tjänsteman två gånger. Någon bot för dylika vandringar i kolmörkret har ej ens tjänstemännens egen dyrköpta erfarenhet utgjort, och än mindre kan jag, som bor så långt från skådeplatsen för dessa irrfärder, göras ansvarig för dumdrighet hos tjänstemännen.

Huruvida vägmärken skulle kunnat hjälpa Hofling tillrätta under hans sista vandring är svårt att säga. Det är knappt troligt, att de i den oerhörda snöstormen*, som säkerligen var åtföljd av stark dimma, hade synts. För de tjänstemän, som skötte observationerna i somras, behöver hr Carlgren ej vara ängslig, de ha den 15 sept. rest hem och observatoriets verksamhet är tillsvidade nedlagd.

Jag må säga att de anläggningar, som redan gjorts, äro i och för sig ganska betydande och torde ej vara något bevis på det, som hr Gustafsson tycks vilja komma till: dålig ledning. Först ha anläggningarna på den höga toppen, vilka på det hela taget med glans bestått provet mot de rasande stormarna, den enorma rimfrostbelastningen m. m., verkligen krävt övervinnandet av betydande svårigheter. Vidare har

* Denna tyckes stundtals varit så stark att Hofling sannolikt ej kunnat stå upprätt.

en särskild station Pårek vid foten av berget anlagts till att börja med uteslutande att tjäna till replipunkt, proviantupplag m. m. för observatoriet på Pår-tetjocko. (Hr Carlgren tyckes vilja ha ännu en station emellan dessa två.) Att man skulle kunna ha gjort ett eller annat bättre, är klart, men sådant brukar ju alltid vara fallet med oprövade företag. Jag tror intet väsentligt har fattats. Avlöningarna torde ej ha varit att klaga på, och om nu hr Carlgren anser dem för låga, så kan jag mot hans uppfattning ställa andras, som tycka att de varit i förhållande till tjänstemännens ungdom rikligt tilltagna. Hantlangaren har i allmänhet fått den dagpenning som han begärt, stundom mera. Kostnaderna ha helt visst gått till mera än valutan av det arbete, som presterats, varit värd. Men hr Carlgren tycks vilja, att man skall kasta "penningar i sjön". Jag uppfattade ej detta vetenskapliga företag som en välgörenhetsinrättning, avsedd att bereda folk inkomster, utan som en vetenskaplig uppgift, som visserligen kräver penningmedel, men dessa borde då också handhavas med förstånd och urskillning.

Klandret och dess orsaker.

Klandret för njugghet har först i somras under hr Gustafssons resa uppkommit och är påhittat av befolkningen för att urskulda sig. Andra anmärkningar äro framkrystade av hr Gustafsson för att på mig vältra ansvaret. Hofling efterlämnade 10 000 kr. i skuld, för vilka

hans fader gått i borgen, och denne söker nu med ljus och lykta upp allt klandervärt, som skulle kunna anföras mot mig och få mig ersättningsskyldig. Att någon juridisk skyldighet ej finnes är klart och inom ramen av observatoriets stat kunna dylika krav ej rymmas. Skulden kunde lika väl ha varit 100 000 kr. Skulle vi ha måst betala det också?

Jag har hyst det största medlidande med Hoflings fader, som så beklagligt förlorat en duktig son. Skulle han genom sonens bortgång ha kommit i ekonomiskt betryck, så är han dubbelt beklagansvärd. Jag har därför aldrig bestämt avvisat tanken på något slags understöd från statens sida. Tvärtom har jag sedan i våras, sedan jag efter årslång sjukdom blivit någorlunda återställd, sökt göra mig underrättad om möjligheten av ett understöd till hr Gustafsson.

Förra vintern låg jag sjuk på ett sanatorium och kunde intet göra vid saken, vilket ej heller tycktes behövas, då hr Gustafsson överlämnat densamma till en riksdagsman för väckande av enskild motion. Någon sådan tycks dock ej ha kommit till stånd. Under sommaren har hr Gustafsson börjat sin lögnkampanj mot mig, vilket just ej höjt mitt intresse för saken. För dennas utgång spela hr Gustafssons personliga förhållanden en avgörande roll och dem känner jag ännu ej tillräckligt. Skulle verkligen ömmande omständigheter föreligga, antager jag att någon hjälp — trots frånvaron av rent juridisk skyldighet — kan beredas honom. I beständare ordalag kan jag ännu ej yttra mig.

Uppsala den 12 oktober 1918.